

Проблеми боротьби зі злочинністю

тиз: Наказ М-ва юст. України від 08.10.1998 р., № 53/5 // *Офіц. вісн. України*. – 1998. – № 46. – Ст. 1715. **18.** Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Пост. Пленуму Верхов. Суду України від 07.02.2003 р., № 2 // *Вісн. Верхов. Суду України*. – 2003. – № 1. – С. 37-42. **19.** Психические расстройства и расстройства поведения (F00 – F99) (Класс V МКБ–10, адаптированный для использования в Российской Федерации) / Под общ. ред. *Казаковцева Б.А., Голланда В.Б.* – М.: Минздрав России, 1998. – 512 с. **20.** Руководство по судебной психиатрии / Под ред. *Т.Б. Дмитриевой, Б.В. Шостаковича, А.А. Ткаченко*. – М.: Медицина, 2004. – 592 с. **21.** *Ситковская О.Д.* Аффект: криминально-психологическое исследование. – М.: Юрлитинформ, 2001. – 240 с. **22.** *Сташис В.В., Бажанов М.И.* Личность – под охраной уголовного закона (Глава III Уголовного кодекса Украины с научно-практическим комментарием). – Симферополь: Таврида, 1996. – 234 с. **23.** Судебная психиатрия: Учебник для вузов / Под ред. *Б.В. Шостаковича*. – М.: Зерцало, 1997. – 384 с. **24.** Уголовный кодекс Украины: Комментарий. – Изд. 2-е / Под ред. *Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова*. – Харьков: Одиссей, 2002. – 960 с. **25.** *Усова И.* Психические отклонения, имеющие уголовно-правовое значение // *Законность*. – 1992. – № 3. – С. 41-43. **26.** *Цимбал М.Л., Савкіна Т.В.* Из практики проведения судебно-психологической экспертизы // *Vivat Lex: Газ.* – 2006 р. – № 3 (126). – С. 2.

Надійшла до редакції 16.10.2008 р.

УДК 343.222

**С.В. Гізімчук, канд. юрид. наук, доцент;
І.А. Зінов'єва, студентка
вечірнього факультету
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків**

ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СПРИЯННЯ УЧАСНИКАМ ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА УКРИТТЯ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність теми, порушеної у пропонованій статті, зумовлена інтересом громадськості до побудови правової держави, зорієнтованої на всебічну охорону прав та інтересів конкретної людини. Проблема, що порушується у статті, стосується аналізу правового статусу особи,

яка сприяла учасникам злочинних організацій чи укривала їх діяльність, зокрема, у зв'язку з тим, що її близькі родичі входили в цю організацію. Подібна ситуація, як видається, не знайшла свого законодавчого висвітлення в чинному Кримінальному кодексі України і виявила конкурен-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

цію окремих його норм, окреслених статтями 256 і 396.

Так, у ч. 1 ст. 396 цього Кодексу передбачена відповідальність за заздалегідь не обіцяне приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Поняття «переховування», визначене у ч. 6 ст. 27 КК, не повинно бути обіцяним заздалегідь, а якщо воно є саме таким, має місце співучасть у злочині. Разом із тим, у ч. 2 ст. 396 КК передбачено норму, згідно з якою від кримінальної відповідальності за приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину звільняються члени сім'ї чи близькі родичі особи, яка вчинила такий злочин. Окреслення кола членів сім'ї і близьких родичів не є предметом даного дослідження і заслуговує на окрему увагу. Наразі ж видається за можливе стверджувати, що законодавець сконструював норму загальної дії і поширив її на всі випадки приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину близькими родичами (членами сім'ї) незалежно від конкретизації останнього за певною статтею КК України.

Однак безперечному сприйняттю подібного припущення як загального правила перешкоджає існування в КК України ст. 256, яка встановлює кримінальну відповідальність за сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної

діяльності. Як видається, положення цієї статті є спеціальними щодо приписів ст. 396 КК, оскільки вони конкретизують приховування як вид злочину стосовно злочинних організацій.

Норма, встановлена ст. 256 КК України, стала відомою для національного законодавства лише з прийняттям чинного Кодексу (2001 р.), а пропозиція щодо її закріплення стала предметом офіційного обговорення ще в 1999 р. Так, при підготовці проекту КК до другого читання народний депутат України В.Й. Развадовський запропонував доповнити розд. IX «Злочини проти правосуддя» статтею 230¹ «Сприяння учасникам організованих злочинних формувань та укриття їх злочинної діяльності» наступного змісту: Частина 1. Раніше не обіцяне сприяння учасникам організованих злочинних формувань та укриття їх злочинної діяльності шляхом надання приміщень, сховищ, транспортних засобів, інформації, документів, технічних пристроїв, грошових коштів, цінних паперів, а рівно здійснення інших дій по створенню умов, які сприяють їх злочинній діяльності, караються позбавленням волі на строк від трьох до десяти років з конфіскацією майна, позбавленням права займати певні посади або займатись певною діяльністю на строк до трьох років, позбавлен-

ням військового чи спеціального звання. Частина 2. Ті ж дії, скоєні посадовою особою, караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна, позбавленням права займати певні посади, або займатися певною діяльністю на строк до п'яти років, позбавленням військового чи спеціального звання» [4, с. 22]. Робоча група Кабінету Міністрів України по розробці нового КК схвалила цю пропозицію й додала відповідну статтю до проекту Кодексу. На сьогодні це ст. 256 КК України. У ч. 1 вона передбачає відповідальність за заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності шляхом надання приміщень, сховищ, транспортних засобів, інформації, документів, технічних пристроїв, грошей, цінних паперів, а також заздалегідь не обіцяне здійснення інших дій по створенню умов, які сприяють їх злочинній діяльності.

Сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності передбачають надання допомоги організації в цілому, її підрозділам чи окремим учасникам, створення відповідних умов для вчинення, виконання злочинних намірів, які вони ставлять перед собою, тощо. Таке сприяння й укриття подібно до загальних випадків

приховування злочину мають бути заздалегідь не обіцяними, бо інакше має місце співучасть у діяльності злочинної організації.

Метою даної статті є системний аналіз приписів, передбачених статтями 256 і 396 КК, і розробка правила, якими належить керуватися при кваліфікації діяння за ст. 256 КК.

У сучасній науковій правовій літературі зустрічаються окремі публікації з дослідження приховування злочину, однак означене проблемне питання щодо можливості поширення приписів ч. 2 ст. 396 на ситуації, передбачені ст. 256 КК, предметом поглибленого вивчення ще не було. Зокрема, Д.П. Левічев висвітлював поняття «приховування злочину», аналізував його сутність і способи, розглядав питання побудови й функціонування системи способів приховування [2]. Розкриттям питань приховування злочинів, учинених організованими злочинними групами, займався М.В. Проценко [8]. Я.І. Остапик провів розмежування понять «заздалегідь обіцяне і заздалегідь не обіцяне приховування злочину», дослідив питання наявності поряд з фізичним також інтелектуальне приховування, здійснив аналіз окремій кваліфікації самообмови, провів відмежування заздалегідь не обіцяного приховування

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

злочину (ст. 396 КК) від придбання та збуту предметів, здобутих злочинним шляхом (ст. 198 КК), а також указав на існування інших спеціальних видів приховування, передбачених статтями 209 і 256 КК [6]. Детальніше проблему співвідношення цих статей як загальної і спеціальної розглядав О.С. Ізотов [1]. Дослідженням способів учинення заздалегідь не обіцяного приховування вбивства займався М. Челобитчиков [9]. Проте жоден з науковців не торкався проблеми звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка сприяла учасникам злочинної організації, маючи близькі родинні зв'язки з одним з її учасників.

Для вирішення порушеного наукового завдання вважаємо за потрібне звернутися до досвіду побудови кримінального законодавства інших країн, а щодо окремих положень – до досвіду колишнього СРСР. У кримінальних кодексах деяких республік, що перебували у складі СРСР, не передбачались норми щодо звільнення від відповідальності осіб за приховування злочину, вчиненого членами її родини або близькими родичами. Але Кримінальні кодекси РФ, Таджикистану, Казахстану, Литовської Республіки, Молдови передбачають таку норму, що дає змогу робити висновки про розгортання процесу гуманізації законодавства

про кримінальну відповідальність у цих країнах. Так, ст. 316 КК РФ передбачає відповідальність за заздалегідь не обіцяне приховування особливо тяжких злочинів. Стаття має примітку, згідно з якою особа не підлягає кримінальній відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування злочину, вчиненого її чоловіком (жінкою) або близьким родичем. Стаття 347 КК Таджикистану містить норму про відповідальність за неповідомлення про достовірно відомий підготовлюваний або вчинений тяжкий чи особливо тяжкий злочин, а також за недонесення про достовірно відому особу, яка вчинила цей злочин, або про місце її знаходження, а також за заздалегідь не обіцяне приховування такого злочину. Відповідно до цієї ж статті не підлягають кримінальній відповідальності за неповідомлення про злочин, а також за заздалегідь не обіцяне приховування чоловік (жінка) та близькі родичі особи, яка вчинила злочин, а також священнослужитель церкви за неповідомлення про злочин, що став йому відомий на сповіді. Подібні норми зустрічаємо й у КК інших країн.

Разом із тим зазначимо, що жоден з кримінальних кодексів колишніх республік СРСР, крім КК України, не містить спеціальної статті, яка встановлювала б

відповідальність за заздальгідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності. Це дає підстави вважати, що такі дії за кодексами колишніх республік СРСР підлягають кваліфікації за загальною статтею, а значить, до членів сім'ї та близьких родичів можуть бути застосовані загальні умови звільнення від кримінальної відповідальності. Стосовно ж КК України існують достатні підстави вважати, що ст. 396 КК конкурує зі ст. 256 КК і, якщо керуватися загальним правилом, повинна в таких випадках застосовуватися ст. 256 КК. При цьому цілком логічним є висновок, що законодавець, устанавлюючи кримінальну відповідальність за ст. 256 КК, намагався захистити суспільство від найбільш небезпечної форми спільної злочинної діяльності й у зв'язку із цим визнав сприяння діяльності злочинної організації спеціальним видом причетності до злочину, виділивши його в окремому статтю Особливої частини КК.

Однак постає проблема кваліфікації дій особи, яка надала сприяння учасникам злочинної організації, маючи близькі родинні зв'язки з одним з її учасників. Так, зважаючи на зміст ч. 2 ст. 396 КК звільняється від кримінальної відповідальності за заздальгідь не обіцяне прихову-

вання злочину член сім'ї та близький родич особи, яка вчинила злочин. Стаття ж 256 КК, навпаки, не звільняє членів сім'ї та близьких родичів від відповідальності за заздальгідь не обіцяне приховування злочину особи лише за те, що цією особою було вчинено злочин у складі злочинної організації. Подібний підхід і створив, з нашого погляду, дилему, потребує обрання одного з двох варіантів правової оцінки приховування діяльності злочинної організації близькими родичами (членами сім'ї) учасників цієї організації. Принципова відмінність між такими варіантами полягає в наступному: чи «знімає» ч. 2 ст. 396 КК конкуренцію норм ч. 1 ст. 396 і ч. 1 ст. 256 КК і чи можливе у зв'язку із цим застосування положень ч. 2 ст. 396 КК до ст. 256 КК?

Розглянемо такий приклад: Мати, дізнавшись про вчинення злочину її сином у складі злочинної організації, учасником якої він є, приховує свою обізнаність з метою перешкодити правоохоронним органам притягнути сина до кримінальної відповідальності, тобто фактично сприяє діяльності всієї злочинної організації. Згідно з ч. 2 ст. 396 КК мати за заздальгідь не обіцяне приховування злочину, вчиненого її сином, підлягає звільненню від кримінальної відповідальності.

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

Але застосування до її дій ч. 2 ст. 396 КК, на перший погляд, видається спірним: адже відповідальність за заздальгідь не обіцяне укриття злочинної діяльності учасників злочинних організацій містить ст. 256 КК, яка передбачає спеціальну норму. Визнаючи за обов'язкове застосування до подібних випадків норми ч. 2 ст. 396 КК, беремо до уваги те, що мати навряд чи оцінює, вчинено злочин сином одноособово або у складі злочинної організації. Підставою її поведінки є не злочинний намір, а любов, жалість, співчуття до сина. Для матері в такому разі не має значення ні ступінь суспільної небезпеки злочину, ні та обставина, що він учинений у складі злочинної організації, оскільки нею керують родинні почуття.

Тут неможливо не погодитись з думкою Ю. Мантуляка, що в такому разі треба керуватися загальними принципами кримінального права та кримінально-правової кваліфікації – верховенства права, справедливості й гуманізму, вирішення спірних питань на користь особи, тобто принципом, відповідно до якого за наявності суперечливостей закону застосовуються ті його приписи, які найбільш сприятливі для особи, дії якої зазнають кримінально-правової оцінки [3, с. 60, 61]. На позиції захисту осо-

би, члени сім'ї або близькі родичі якої вчинили злочин, стоїть перш за все Конституція України, ст. 63 якої проголошує звільнення від відповідальності особи за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів.

Відсутність у спеціальній статті (ст. 256 КК) положення про звільнення від кримінальної відповідальності особи за приховування злочину, вчиненого членами сім'ї або близькими родичами – учасниками злочинної організації, штучно посилює відповідальність особи, яка приховує злочин і безпідставно обмежує сферу дії принципу гуманізму, яким керувався законодавець при конструюванні ч. 2 ст. 396 КК. Подібні міркування поширюються також на випадки повторного сприяння учасникам злочинних організацій і повторного укриття їх діяльності. Іншими словами, кількісна характеристика вчиненого діяння також не повинна обмежувати дію вказаного принципу.

Дещо складнішим є вирішення цього питання при вчиненні зазначеного злочину службовою особою, що передбачено ч. 2 ст. 256 КК. Ситуація ускладнюється тим, що слідчо-судова практика вбачає у приховуванні злочинів службовими особами ознаки самостійного злочину у

сфері службової діяльності [5, с. 100]. Цілком поділяючи цей підхід, додамо, що відповідно до ст. 5 Закону України «Про міліцію» працівник органів міліції не розголошує відомостей, що стосуються особистого життя людини, принижують її честь і гідність, якщо виконання обов'язків не вимагає іншого. За таких обставин має місце співставлення інтересів окремої особи у втаємниченні певних відомостей та інтересів служби в розкритті й попередженні злочинів [7]. Перебування на службі, яке в окремих випадках передбачає прийняття присяги, зобов'язує службову особу, зокрема, працівника міліції, виконувати службовий обов'язок щодо викриття діяльності злочинної організації без огляду на наявність родинних зв'язків з одним з її учасників. Інакше кажучи, у випадку сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх діяльності, яке вчинюється службовою особою, застосування ч. 2 ст. 396 КК вбачається неможливим. Більше того, у такому разі в наявності конкуренція норм статей 256 і 365 КК (аналіз останньої, до речі, виходить за межі цієї статті).

Як висновок наведеного за-

уважимо, що для остаточного вирішення проблеми кваліфікації дій особи, яка приховує діяльність злочинної організації в силу перебування у складі останньої, члена її сім'ї чи близького родича, теоретичних міркувань і логіко-правових аргументів видається недостатньо. Так і висловлена нами позиція є виключно науковим припущенням, яке може не бути сприйнято слідчо-судовою практикою. Тому, з урахуванням положень Конституції України й керуючись принципом гуманізму, вважаємо за доцільне запропонувати доповнити ст. 256 КК частиною третьою наступного змісту: «Не підлягають кримінальній відповідальності за дії, передбачені частиною першою цієї статті, а так само за повторне вчинення таких дій члени сім'ї чи близькі родичі особи, яка є учасником злочинної організації».

У подальших дослідженнях порушеного питання, вважаємо, є сенс проаналізувати поняття «близькі родичі» та «члени сім'ї», які не знайшли свого повного визначення ні в законодавстві, ні в рішеннях судових органів. На нашу думку, за результатами такого аналізу будуть розроблені відповідні пропозиції по вдосконаленню чинного законодавства.

Список літератури: 1. *Ізотов Д.П.* Щодо питання відмежування приховування злочину від придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержано-го злочинним шляхом // Вісн. Луган. держ. ун-ту внутр. справ: Спец. вип.: Проблеми

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

застосування кримінального законодавства України. – Луганськ: Луган. держ. ун-т. внутр. справ, 2007. – С. 92-97. **2.** *Левічев Д.П.* Класифікація способів приховування злочинів і її роль у розкритті та розслідуванні злочинів // Тези доп. і наук. повідом. підсумкової наук. конф. II туру Всеукр. конкурсу студ. наук. робіт з юридич. наук у 2006/2007 навч. році (м. Харків, 12-13 черв. 2007 р.). – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2007. – С. 13-17. **3.** *Мантуляк Ю.* Конкуренція кримінально-правових норм про обставини, що виключають злочинність діяння // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 7. – С. 53-61. **4.** Матеріали проекту КК України 2001 року: В 28 кн. Архів. Кн. 17 (1999 р.). – 388 с. **5.** О судебной практике по делам о превышении власти или служебных полномочий: Пост. Пленума Верхов. Суда Украины от 26.12. 2003 г., № 15 // Пост. Пленума Верхов. Суда Украины по уголовным делам (2001-2006): Сб. / Сост. и перевод В.И. Тютюгина. – Х.: ООО «Одиссей», 2007. – 300 с. **6.** *Осталик Я.І.* Окремі питання кваліфікації заздалегідь не обіцяного приховування злочину // Актуальні проблеми політики. – Вип. 13-14. – О.: Юрид. літ., 2002. – С. 530-536. **7.** Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 року № 565-XII // Законодавство України про судову та правоохоронну діяльність: Зб. нормат. актів. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 352 с. **8.** *Проценко М.В.* Основні криміналістичні елементи механізму приховування злочинів організованими злочинними групами // Держава і право: Юрид. і політ. науки. – Вип. 30. – К.: ІДП НАН України, 2005. – С. 523-527. **9.** *Челобитчиков М.* Изобличение укрывателей убийств // Законность. – 2007. – № 3. – С. 19, 20.

Надійшла до редакції 02.02.2009 р.

УДК 343.8

М.П. Черненко, канд. юрид. наук
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВ

Одним із чинників, які безпосередньо впливають на кримінально-виконавчу політику будь-якої держави, є здатність останньої виділяти потрібний обсяг ресурсів, необхідних для нормального функціонування органів та установ виконання покарань. Брак взагалі, недостатність ресурсного забезпечення цих установ здатні звести нанівець усі зусилля держави з реалізації

міжнародно-правових стандартів поведження з засудженими. З огляду на це п. 2 Мінімальних стандартних правил поведження із засудженими допускає, що з урахуванням різних економічних та інших умов держав, не всі ці правила можуть застосовуватись повсюди й одночасно. Вони повинні, однак, покликати до життя постійне прагнення до подолання практичних труднощів,